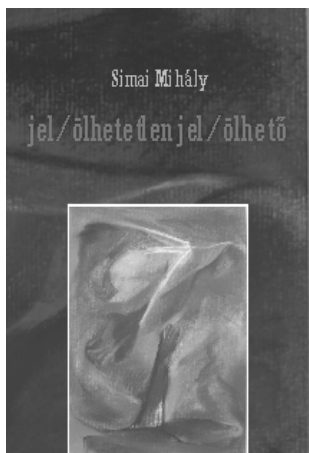

Néma jeladás

SIMAI MIHÁLY: JEL/ÖLHETETLEN JEL/ÖLHETŐ

Tiszatáj könyvek
Szeged, 2003
197 oldal, 1950 Ft

Az átlagolvasó jegyzeteiből

Az ember sok könyvet vesz kezébe, egyre kevesebb érdeklődéssel. A gyakorlott vásárló nem a borító és nem is a fülszöveg még élesebbre fent reklámja alapján mérlegel, hanem a tartalomjegyzékből tájékozódik, hogy milyen és mennyi mondanivalója van a szerzőnek. S már onnan gyakorta kiderül: nem sok.

Simai Mihály legújabb kötetének azonban minden egyes összetevője arányosan egészíti ki egymást. A könyv először is rögtön a kézben marad. A cím mély ötletességével kering bennünk, majd helyére kerülve napok-hónapok után is fölágaskodik. A kötet kiállítása több mint ízes, megnyerően művészi. (Sajnos ez utóbbi egyre kevésbé az előbbivel együtt önmaga. A szellemi zabhegyezések, gátlástalan mellébeszélések vagy egyenesen az arcátlan blöffök időszakát éljük, melyet a néző- és olvasóközönségnek porhintésül a „posztmodern” névre kereszteltek). A fülszöveg nem áradzik, hanem a legszükségesebbekről tudósít, megtudjuk

belőle, hogy 3-3 regénye és meséskönyve után ez a 2003-as verseskötet negyven év alatt a nyolcadik, az első *A virradat vitorlái* 1962-es megjelenése utáni sorozatban. Egyszóval, egyéni törekvés és a Tiszatáj kiadó fáradozása együttesen érvényesül a kötet megjelenésében, melyet fellapozva-böngészve máris barátságunkba fogadunk.

A külszín után most már a belbecs felé nézve, a dús termésben – közel 200 oldal költemény, egy nem gyűjteményes kötetben! – lassan haladunk előre, egy-egy részt újraolvasva, megállva-megdöbbenve, több napon, heteken át, újra elővéve, mint jó olvasmányoknál szokás, sőt azzal, hogy a jövőben is szükségünk lesz rá. Most az első verstől (*Va-laki mindent elszeret*) az utolsóig (*Legeslegvégül*) azt érezzük, minden egyes megszólalás „a lét véget-nem-érő lélekszakadásá”-ból azt őrzi meg, ami a múlandóval szemben a végleges és örök, a fájdalommal szemben az öröm, az őszinte lázadásban a csírázó engedelmesség. Amit pályatársának ír, az órá, a mi költőnkre is sokszorosan áll:

*Költő kit meg nem rontanak
Csönddel ráolvasással
feszül földjének hallgatag
s némasága is rávall*

*kinek arca nem eladó
kinek szeme a fényé
kit csak a könnyen-mondható
tehetne koldusszegényé*

*szájában foga közt a kés
amit sorsától elvett
a sugár-éles kő-nehéz
forog faragja a nyelvet*

*s a késpengére írva van
cselekedj bátorságot
s a száj sarkán s a papíron
vércsik verssor szivárog*

(Révület, Buda Ferencnek)

Igen, elhisszük ennek a költőnek, hogy kis dolgokról beszélve nagy utakat tesz meg, nagy tereket fog át, „mikronjaival kiméri / a végtelent” (*mint aki*). S ha ő mondja hosszú utazásai nyomán, hogy „maholnap nincs hová pillantanod... / eltorzul ebben az időben minden / ahogy eltorzul / egy arc egy tekintet / éppúgy a város is / a táj is” (*maholnap nincs hová*). Kedves hang Simai Mihály hangja, mert őszinte, de bölcs is, egyenes, de körültekintő is, harcoló, de békét sugalló is. Mikor a hét ciklusba rendezett verseken végigjutunk, a felépítés kettős hatása is részünké válik: a közben érintett életproblémák hol szókimondó, hol szemérmesen rejtett biztató-bátorító jellege, valamint a kötet végére illesztett 3 vers erőteljes záróakkordja (*magamra veszem, Fohász, legeslegvégül*), melyet az utolsó ciklus kezdődarabja, a *Mikor a vak világ* vezet be.

*mikor a vak világ
szembe-rohanvást
elvakított
s elvette tőlem az Istent
– hogy érezhettem azt a vad
megkönnyebbülést
mint akit
megszabadítottak valamitől*

*hisz akkor kattant rám
a legnagyobb bilincs*

*mert nincs nagyobb kisemmizettség
mint az a NINCS*

Az olvasó dönt: beszerzi a kötetet, ceruzájával a kezében, be-bejelölgetve olvassa, majd havonta-kéthavonta újra leveszi az állandóan forgatott könyveit sorakoztató polcrészéről,

hol nyítt, szakadt borítók, jegyzetcsikkokkal tűzdelt könyvek állnak tarka színekben, versek és más művek vegyest.

A kritikus feljegyzéseiből

„A líra elhal, néma ez a kor” – írta Babits Mihály nyolcvan éve. A világ zaja azóta folyamatosan némítja el az emberi hangokat. A démoni harsog és hahotázik. Messzemenően igazat adhatunk Simone Weilnek: „Akik ma beszélnek, nincs mondanivalójuk. Akiknek meg van, azok némák.”

Korunk legnagyobb csodái közé tartozik a némák megszólalása, a némák jeladása. Akikre csak legyintenek, azok folyamatos beszédre képesek, és aki rájuk figyel, kapni fog és nem ellopnak tőle. A némák beszédgyakorlata az igaz költők hosszú elhallgatásokkal tarkított újabb és újabb megszólalása.

Az utolsó áradó nagy költő a magyar irodalomban Ady Endre volt, akinek évente-két-évente megjelenő kötetei a költői beszéd biztos folytonosságáról árulkodtak. Babits, Kosztolányi, majd Illyés, Weöres, Pilinszky olykor tíz-tizenöt évet is kihagyó megszólalásai a költői állásfoglalás egyre nagyobb veszélyeztetettségéről és reménytelenségéről vallottak. Már a XIX. századi kapitalizmus szelleme is az „erőfölösleg levezetésének” tartotta a művészetet, főleg a költészetet. A XX. században az igényes költészet céhbbeliek egymást-megajándékozó cselekvése lett. Ez is azonban sokszor csak folyamatos, hosszú és gyötrelmekkel teli nekikészülőds eredményeként. Az igaz beszéd palackból kiszabadult szellem, a hazug világ hazugságpalackjából.

Az igazság számon tartja az övéit, megnyilatkozásaival együtt. Simai Mihály új kötete, a *jel / ölhetetlen jel / ölhető* a mai magyar költészet ünnepi darabja, szerzőjét eddig is számon tartottuk, vidéki megszólalásai ellenére vagy miatt, ezt a kötetet azonban kiváltképpen is számon kell tartanunk. A költészetben egyébként sem a nagy nevek, hanem a nagy darabok, a kegyelmi művek a lényegesek. Ebben a kötetben olyan szellemi növekedés tanúi lehetünk, melynek ars poeticáját maga a szerző adja meg, ekképpen:

minden vers teremtett világ

és vers a teremtett világ is

IGE

isteni üzenet

világíts!

(Világnak világa)

Ez a fölfelé törekvő, elevációs versvilág – mint hóvirág a jeget – át kell hogy törje a mai élet előtérbe tolakvó vagy egyszerűen mindnyájunkra rátörő salak-, penész- és hulladék-hegyeit, Szegedtől Budapestig vagy Brüsszelig, New Yorkig, s miközben Bartók dallamai emelkednek, kuplé, valcer, diszkó vág bele.

*Haza-e még ez az éjjeli menedékhely
– ahol karöltve grasszál a bűn; a pénz, a métely,
s ahol a fojtó füstben, egytálnyi ingyénével
fölött ki-ki koccinthat a maga ördögével...*

MERT A LELKEDET ADNI MA EL KELL!
S MEG NEM VESZI MÁS, CSAK A SÁTÁN!
ÜLSZ MAJD AMA FÜSTBE' HA ELKELT,
ÉS NÉZEL A SEMMIBE ÁRVÁN.

(Szegénység szürke angyala)

Simai Mihály költészetét, e kötete alapján is, a torzulás sirató megéneklésének nevezném. Fájdalmas együttérzés és lélekszabadító derű a két érzelmi főeleme, mint ahogy retorikájában az antitézisek, oxymoronok, paradoxonok nyelvi alakjai képezik a poétikum legértékesebb súlyait. A folyton folyvást torzuló világ a bibliai „bánkódó, noha mindig örvendező” magatartást hívja létre, mely nem csupán szólamokban, hangzatos retorikában vall Istenről, hanem inkább a hétköznapiakban megküzdött és megedződött lélek erejével.

*eltorzul ebben az időben minden
ahogy eltorzul
egy arc egy tekintet
éppúgy a város is
a táj is*

(maholnap nincs hová)

Ha az esztétikai minőségek felől nézem a kötetet, a tragikum és az elégikum határán egyensúlyoz, hol vörösmartys leütésekkel –

*az borzaszt most, ahogy keresztje
vagyunk ennek az áldott Földnek
mi, emberek.*

(Kereszt a hóban)

hol pedig kosztolányis szökellésekkel, ritmus-játékokkal, a rémület és a feloldódás határán. Simai Mihály hangja azonban mindvégig egyéni és jellegzetes, egyben tárt karúan befogadó, semmint görcsösen magának való. A fájdalom legélesebb ráspolyai húznak–horzsolnak–gyógyítanak benne (*idő-törés, fájdalom / metamofózis, gyógyulásért gyönyörűt, magamra veszem, Fohász*). „Fájó, fázó ének” – hogy Babitscsal mondjam végül, akivel ezt a részt kezdtem.

Az irodalomtörténet megjegyzéseiből

Emlékszem, amint a 70-es évek végén Pernye András zenetörténet-óráin ültünk, az utolsó évében csupa nagy műveket elemezt, Bach *Passióitól* Mozart *Requémjéig*, Liszt *Villa d'Este szökőkútjaig*. Az élet- és létösszegző nagy művek felé tendált, szinte öntudatlanul, vagy egész életének nagyon is tudatos irányultságával.

Egyszer váratlan szünetet tartott a kifejtés során, és ezt mondta:

– Nézzék, a legnagyobb műveket a legnagyobb zeneszerzők a rekviemekben írták meg, vagy legalábbis szembesülve az emberi élet határaival és fájdalmas meghatározottságaival.

Kevés kivételtől eltekintve, ugyanúgy el lehetne ezt mondani az irodalomtörténet folyamatáról is. Itt is oromként tűnnek fel azok a csúcok, melyeket kivételes fájdalmak és

szenvetések emeltek szédítő magasságokba. Gondoljunk a kései Vörösmartyra, Aranyra, még inkább Adyra, Babitsra, József Attilára, Radnótira. A rossz ezernyi nehezékét, a megszólalás számtalan hivalkodó narcisztikumát egyszerre vetik le magukról azok a művek, melyeket emberi létezésünk legújabb megrázkódtatásai vetnek magasra. „Vidám nem vagyok, de énekelek” – írta egyszer Simai Mihály (*Háziáldás*, a *Kenyérmező* c. kötetében, 1974). Az újabb magyar lírában az ugyancsak itt megjelentetett *Csillagokkal sistergőt* tanníttatnám az iskolákban a „világnyi lelkiismeret” világosságáról és hatalmáról: Az újabb kötet legutolsó verséig hosszú út vezetett el, melyről megint csak a háromezer éves bibliai mondás juthat eszünkbe: „A kések és sebek távoztatják el a gonoszt, a belső részéig ható csapások”.

Ha már többször szóba hoztam, teljes terjedelmében hadd idézzem a rendkívüli kötetnek ezt a záró versét:

legeslegvégül

*lesöpöröm magamról a havat
lesöpöröm magamról a kabátot az inget
lesöpöröm magamról a húst lesöpöröm
vörös szikráit a vérnek le-
söpöröm magamról a csontot is
mind mind a fehér mészfelhőket
lesöpöröm magamról az emlékeket
le a szépséget le az ocsmány-
ságot az iszonyt a bűnt a gyönyört
lesöpöröm magamról teljes magamat
– s legeslegvégül a megmaradt
ezüst rezgést
e ronthatatlan szálat
föjlajánlom az asztrál szél fuvalmának
Uram hogy végre megtaláljalak*

Mint a fentiekből kiderült talán, Simai Mihály kötetét az utóbbi évtized-évtizedek legjelentékenyebb verseskötetetei között tartom számon, ha ugyan ez a minősítés ér még valamit e hazában. A költők hazája azonban a nagyvilág, s ott föltétlenül más, igazabb mércék szerint ítélnék – a boltos ég fölött.

Reisinger János